

Swarzędzki alfabet historyczny Antoniego Kobzy

Siedziby właścicieli ziemskich na ziemi swarzędzkiej oraz właściciele dworów i folwarków w okolicy Swarzędza

Garby

Wieś położona na południe od Zalasewa, wzmiankowana w dokumentach po raz pierwszy w 1386 roku. W XIV wieku, stanowiła własność Garbowskich, to jest kilku spokrewnionych ze sobą rodzin szlacheckich. Od około 1435 roku różne części wsi zaczęły wykupywać Komornicy i w konsekwencji, już w połowie XV wieku cała wieś była ich własnością.

Komornicy byli tymi właścicielami, którzy w swoich rękach trzymali Garby najdłużej, bo aż do końca XVI wieku czyli około 150 lat.

Mężem ostatniej z rodu Komornickich – Katarzyny – był Leonard Modrzewski herbu Grzymała¹, któremu żona wniosła wiano w postaci wsi odziedziczonej po ojcu.

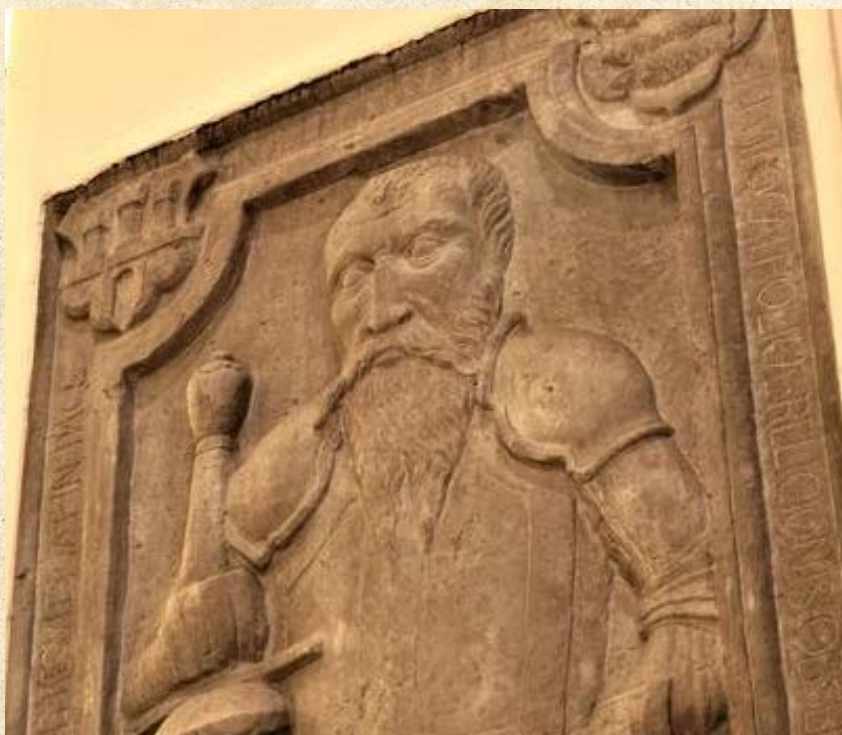
Na początku XVII wieku, od spadkobierców wdowy po Modrzewskim, wieś nabył Zygmunt Grudziński i włączył ją do swoich dóbr zwanych „kluczem swarzędzkim”.

Nie wiadomo czy Komornicy, a potem Modrzewscy mieszkali w Garbach czy raczej w Komornikach lub w Gowarzewie, które także do nich należały. W źródłach nie ma też wzmianki o fakcie budowy dworu w Garbach przez Grudzińskich.

Po śmierci ostatniego z Grudzińskich, Garby, jak cały klucz swarzędzki, dostały się drogą spadku Opalińskim z których wywodziła się Anna, żona Zygmunta Grudzińskiego. Następnym właścicielem był Jerzy Sebastian Unrug (Unruh), a po nim Garczyńscy. Od 1714 roku, Garby razem z innymi dobrami klucza swarzędzkiego, nabył Koźmiński z Iwanowic. Wieś trzymały w swoim ręku trzy generacje Koźmińskich, a w 1791 r. cały klucz nabył bogaty bankier Jan Klug herbu Kotwica². Po jego bankructwie w 1795 r. cały mają-

tek zakupił na subhastacji (przymusowa sprzedaż) szambelan August Aleksander Bojanowski. Również i ten właściciel musiał sprzedać majątek na subhastacji, a zakupił go pruski urząd zwany „ekonomią poznańską” (domeną poznańską). Nowy właściciel skupiał w swoim ręku dawniejsze (przed upadkiem Rzeczypospolitej) majątki starościńskie, skonfiskowane kościołowi ziemie oraz dobra kupione

Epitafium Leonarda Modrzewskiego (stan w 2014 r.). Kościół p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Tulcach (fot. Antoni Kobza)

Fragment epitafium Leonarda Modrzewskiego herbu Grzymała. Kościół p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Tulcach (fot. Antoni Kobza)

¹ Herb Modrzewskiego jest jedną z odmian, która różniła się nieco od herbu Grudzińskiego, założyciela miasta Grzymałowa (Swarzędza).

² Jan Klug został nobilitowany uchwałą Sejmu Wielkiego zwanego Czteroletnim (1788-1792).

od bankrutów na subhastacjach. Majątek najpierw dzierżawiony, a potem zakupiony został przez Fryderyka Wildegansa - wyższego urzędnika pruskiego.

Po jego bankructwie Garby były dzierżawione przez Generalny Instytut Wdów w Berlinie („kasa wdów”) i innych dzierżawców. W 1854 roku wieś należała do Christiana Lehmann'a, a od 1867 do Rudolfa Wandrey'a³. W 1872 roku majątek zakupił Polak, porucznik Kazimierz Groszman, a parę lat później Józef Pawłowski. Jego syn Tadeusz, sprzedał majątek w 1893 r. Franciszkowi i Florentynie Andrzejewskim. Wreszcie, w 1910 roku od wdowy Andrzejewskiej, folwark zakupił Ludwik Furmanek, zamożny chłop z Głuszyny. Furmankowie byli ostatnimi właścicielami folwarku w Garbach. Józef Furmanek, syn Ludwika i Justyny gospodarował w majątku do około 1949 r. - z przerwą na okres okupacji niemieckiej (1939-1945) - to jest, do czasu gdy został mu odebrany przez władze Polski Ludowej, na mocy dekretu PKWN z września 1944 r.⁴

Dwór

Wiadomości o dworze, siedzibie właścicieli lub dzierżawców Garb nie ma żadnych. Nie licząc skromnych przesłanek w niezbyt starych dokumentach, nie ma żadnych przekazów o takim obiekcie we wsi. Natrafiono tylko na jedno zdjęcie przedstawiające rodzinę ustawioną na uliczkę przy której stał dworek. Obiekt wzniesiony został prawdopodobnie przez Andrzejewskich, w okresie między datą zakupu majątku a śmiercią Franciszka

³ Dokładniej: nie tyle wieś, ile folwark w tej wsi oraz niektóre parcele i dawniejsze dochodowe przywileje. Zmiana w elementach własności nastąpiła po reformie rolnej przeprowadzonej w Prusach w latach 1811-1850.

⁴ PKWN - Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego, pełniący rolę pierwszego rządu na wyzwolanych ziemiach polskich, utworzony przez komunistów, podporządkowany ZSRR.

Dwór w Garbach, lata sześćdziesiąte XX wieku. Album rodzinny Doroty i Bogdana Krychów (fotograf nieznaną).

Andrzejewskiego w 1901 r.⁵

Prawdopodobnie dworek postawiono w miejscu, w którym wcześniej stał dom, określany w dokumencie z 1833 roku jako dom mieszkalny przy folwarku. Nie można go identyfikować z czworakami lub innym domem robotników folwarcznych, bowiem w tym samym dokumencie nieco dalej, wspomina się o istniejących jeszcze dwóch czworakach. Można przypuszczać, że był to osobny, obszerniejszy dom dla rządcy lub ekonoma. Ponadto, na planie folwarku w Garbach z 1824 r. widnieje obiekt określony jako „pański dom”.

Wspomniany obiekt, z pewnością był wielokrotnie remontowany, a może też rozbudowywany. Andrzejewscy jeszcze przed budową wspomnianego dworu, przyjmowali licznych gości choćby z okazji 50. rocznicy swojego ślubu czy politycznej działalności właściciela. Musiał więc być to dom znacznie obszerniejszy od przeciętnej chałupy chłopskiej. Andrzejewscy jako zamożni rzemieślnicy, na pewno posiadali także dom w Poznaniu, gdzie prawdopo-

⁵ Dokumentacja Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu.

dobnie przebywali w trakcie budowy dworu w Garbach. Nowy dworek wybudowano zapewne, w miejscu starego obiektu, bowiem w niezbyt wielkich majątkach nie było zwyczaju przenoszenia siedziby właścicieli w inne miejsce.

Budynek był skromnym, siedmioosiowym, parterowym obiektem, ale nie był kryty słomą - jak zdecydowana większość domów innych mieszkańców - lecz tzw. twardym, dwuspadowym dachem. Ściany wzniesiono z cegły, a nie z gliny wzmocnionej szachulcowym szkieletem. W pokojach miał podłogi, a nie klepisko jak w chłopskich domach. Front budynku podzielony był pilastrami, a główne wejście znajdowało się od strony wschodniej w wysuniętym nieco do przodu fragmencie ściany. Nad wejściem znajdowała się wystawka z oknem facjatki na piętrze, kryta dwuspadowym daszkiem. Dwór wyposażony był w wodociąg, jedyny w całej okolicy.

Świadkowie, szczególnie ci, którzy mieszkali we dworze, zapamiętali pięknie malowane sufitry i ściany w pokojach, intarsjowane drzwi i odrzwia do pomieszczeń oraz rzeźbione klamki wykonane z brązu lub mosiądzu.

Do budynku wchodziło się przez drewnianą werandę z płaskim daszkiem wspartym na czterech drewnianych słupach.

Około 1949 roku, gdy Józef Furmanek rozwijał uprawy i hodowlę, władza państwowa skonfiskowała mu majątek, tj. ziemię, zabudowania folwarczne i dwór aresztując byłego właściciela. Nikt już nie pamięta dokładnie, ile czasu Furmanek przesiedział w więzieniu lub areszcie. Prawdopodobnie rok lub dwa. Po uwolnieniu, wyjechał z Garb i więcej się tu nie pojawił.

Ziemię folwarczną rozdzielono między rolników, którzy założyli rolniczą spółdzielnię produkcyjną. W byłym dworze znajdowało się biuro oraz mieszkania dla niektórych pracowników, członków spółdzielni. W 1989 r. eksploatowany i nie remontowany przez wiele lat budynek, zburzono jako obiekt grożący zawaleniem.